

1969 — ett nytt stort fusionsår

BENGT RYDÉN

Med utgången av 1969 sattes punkt för ett årtionde som förmodligen överträffar alla tidigare i den svenska industrins 100-åriga historia när det gäller förändring och omstrukturering. Bl a blev 1969 ett bastant utropstecken i den långa raden av fusionsrekordår på 60-talet. Det preliminära antalet kända samgåenden uppgick till 330, vilket var fler än något tidigare år under efterkrigstiden, och när siffran så småningom blir definitiv kan den väntas ha stigit till i närheten av 1966 års definitiva toppnotering på 385 samgåenden. Den preliminära siffran för det året var nämligen bara ca 300.

Det har varit ett utmärkande drag i de senaste årens fusionsutveckling att samgåendena avsett allt större företag. Den tendensen to m accentuerades i fjol, vilket medförde att den med sysselsättningen i de uppköpta företagen vägda fusionsaktiviteten redan med utgångspunkt från det preliminära materialet var större än något tidigare år. De under 1969 genom fusion förvärvade företagen sysselsatte nämligen över 40 000 personer, motsvarande 3,4 procent av tillverknings- och byggnadsindustrins totala sysselsättning jämfört med 2,6 år 1968 och 3,1 året dessförinnan.

• Många fusioner över gränserna

Vid sidan av det betydande inslaget av "tunga" fusioner präglades 1969 av ett rekordstort antal fusioner över gränserna. De svenska uppköpen av utländska företag var flera än något år tidigare — 34 stycken — och de 18 utländska köpen av svenska företag var också en jämförelsevis hög siffra. Antalet samarbetsavtal mellan svenska och utländska industriföretag var också mycket stort. Siffrorna redovisas med fördelning på industrins huvudbranscher i tabell 1. Som framgår av denna skedde 250 av de 330

samgåendena i form av fullständig eller partiell fusion. Vid sidan av de svenska förvärven utomlands svarade köpen och sammanslagningarna av svenska företag för hela den tioprocentiga ökningen av antalet samgåenden från föregående år — och drygt det eftersom samarbetsavtalen i Sverige to m minskade märkbart. De partiella fusionerna, dvs köpen av filialer och verksamhetsgrenar, var lika många som 1968.

• Nedgång inom teko-industrin

Fusionernas branschfördelning brukar vara relativt stabil genom åren. Fjolåret utgjorde i det avseendet knappast något undantag men vissa förändringar jämfört med 1968 är dock värda att notera. Som vanligt skedde nära hälften av samgåendena inom metall- och verkstadsindustrin, och den kemiska industrin — inklusive den plastbearbetande — hade också en normalt hög aktivitet. Men i livsmedelsindustrin och framför allt den grafiska industrin skedde en betydande ökning av antalet fusioner och samarbetsavtal. Särskilt markant var uppgången i den grafiska branschen — från 3 samgåenden 1968 till preliminärt 19 i fjol — som länge präglats av låg fusionsaktivitet. En annan för-

ändring sedan 1968 var en stark nedgång i antalet samgåenden inom textil- och konfektionsindustrin — från 26 till 14 fall.

För att eliminera de betydande storleksskillnaderna mellan branscherna och samtidigt få ett uttryck för sådana skillnader också mellan de uppköpta företagen har en vägd fusionsaktivitet beräknats för varje bransch. Summan av sysselsättningen i de uppköpta företagen och anläggningarna har därvid relaterats till den totala sysselsättningen i respektive bransch. Som framgår av tabell 2 ger denna beräkning en något annorlunda bild av fusionsverksamhetens omfattning i de olika branscherna.

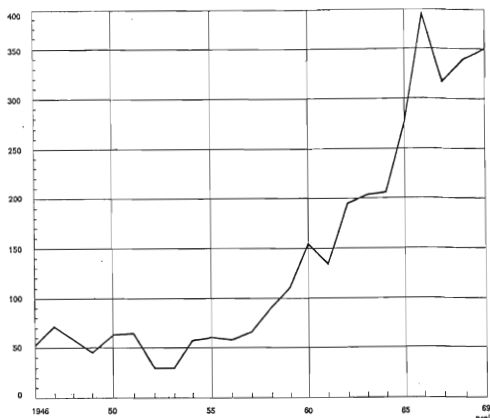
I den kemiska industrin svarade de anställda vid uppköpta företag för 8,5 procent av branschens sysselsättning, i livsmedelsindustrin för 5,6 och i metall- och verkstadsindustrin för 4,9 procent. Därefter kom de båda föregående årens mest fusionsintensiva bransch sko-, läder- och gummvävarindustrin med en andel på 3,5 procent, dvs ungefär samma siffra som genomsnittet för hela industrin. Det kan också konstateras att textilindustrins vägda fusionsaktivitet ökade under fjolåret mot den tidigare nämnda nedgången i den ovägdade aktiviteten. Under fjolåret avsåg textil- och konfektionsfusionerna sålunda betydligt större företag än under 1968.

Tabell 2 ger möjlighet att jämföra den vägda fusionsaktiviteten inte bara mellan branscherna utan också mellan de tre senaste åren för varje bransch. Som framgår har variationerna i flera fall varit betydande. Det gäller framför allt läderindustrin som i avsaknad av några "tung" fusioner i fjol fick en kraftigt minskad aktivitet. Detsamma gäller, om än i något mindre grad, jord- och stenindustrin. Rakt motsatt är förhållandet för den kemiska industrin samt i någon mån massa- och pappersindustrin.

Om man ser till samgåendeparternas verksamhet tycks det alltjämt vara vanligast att i första hand företag med samma eller mycket närliggande aktiviteter söker sig till varandra. Andelen sådana horisontella samgåenden var i fjol 65 procent. Det kan tyda på att fusionsvägens viktigaste drivkraft är strävan att vinna kostnads- eller intäktsbetingade stordriftsfördelar, baserade på bl a längre serier i produktionen och marknadsföringen, större inköp, rationellare råvaruhantering eller en mer oligopolistisk prispolitik.

Men ett förvärv av en konkurrent kan natur-

Företagssamgåenden inom industrin 1946—1969

Antal sammanslagningar och samarbetsavtal i vilka industriföretag deltagit.
Källa: Bearbetade pressuppgifter, årsredovisningar m m.

ligtvis också vara ett sätt att öka tillväxten på marknaden snabbare än genom intern expansion eller att snabbare komma över knappa resurser i branschen. Samtidigt kan också samgåenden mellan företag i olika branscher skapa stordriftsfördelar av kostnadsbetingad eller strategisk natur. Detta gäller framför allt fusioner mellan företag med beröringspunkter i produktionen (tex samma råvara eller produktionsteknik) eller på marknaden (tex samma kunder). Sådana "kompletteringsamgåenden" har de senaste åren visat en tendens att öka och svarade i fjol för drygt 15 procent av antalet samgåenden. De renodlade diversifieringarnas andel var drygt 5 procent och de vertikala fusionernas 10 procent. Flertalet av dessa avsåg för övrigt integration framåt, vilket markerar en strävan från producenternas sida att säkra avsättningen för sina produkter. Det gäller inte minst de svenska uppköpen av utländska företag.

Investment- och utvecklingsbolagen har de senaste åren förvärvat betydligt färre företag än under åren 1965—66. I fjol inskränkte sig antalet sådana fusioner till 12, ungefär samma antal som 1967 och 1968 men endast hälften så många som under de båda åren dessförinnan. Nedgången kan ha flera orsaker. Utvecklingsbolagen kan ha koncentrerat sina aktiviteter på konsolidering, samordning och utveckling av de

Tabell 1

Företagssamgåenden inom industrin 1969

Antal köp, sammanslagningar och samarbetsavtal. Preliminära siffror.

Industrigren	Köp o/el sammansl av svenska företag	Köp o/el sammansl av delar av svenska företag	Svenska företags köp av utl företag el anlägggn	Utl företags köp av svenska företag el anlägggn	Avtal om sam- verkan mellan svenska företag	Avtal om sam- verkan mellan svenska o utl företag	Summa
Gruvindustri	2	1	0	0	0	1	4
Metall- o verkstadsindustri	49	26	24	9	21	25	154
Jord- o stenindustri	12	0	2	0	2	3	19
Träindustri	13	4	2	0	3	1	23
Massa- och pappersindustri	7	7	2	1	1	2	20
Grafisk industri	13	3	0	1	1	1	19
Livsmedelsindustri	21	0	2	0	2	4	29
Dryckesvaru- o tobaksindustri	2	0	1	0	1	0	4
Textil- och sömnadsindustri	6	0	1	2	2	3	14
Läder-, hår- o gummivaruind	2	2	0	0	1	0	5
Kemisk o kem-teknisk industri	14	1	0	2	3	2	22
El-, gas- o vattenverk	3	0	0	0	0	0	3
Byggnadsindustri	13	0	0	0	1	0	14
Summa	157	44	34	15	38	42	330

Källa: Bearbetade uppgifter från press och årsredovisningar

tidigare förvärvade dotterbolagen och nöjt sig med kompletteringsköp. För denna teori talar det förhållandet att flera utvecklingsbolag de senaste åren avyttrat hela eller delar av tidigare förvärv och att en betydande del av 1969 års köp skett genom relativt nystartade eller tidigare mindre aktiva utvecklingsbolag, t ex Hexagon.

En annan tänkbar förklaring kan vara de relativt pressade börskurserna för några av utvecklingsbolagen, vilket minskat deras benägenhet till förvärv genom nyemission av egna aktier — en i sammanhanget mycket vanlig betalningsform. Slutligen kan utbudet av förvärv intressanta familjeföretag ha minskat sedan den sannolika toppen 1966 i samband med skärpningen av realisationsvinstbeskattningen av aktier.

Om så är fallet borde utbudet för övrigt få sig en ordentlig knuff uppåt igen av diskussionerna kring den föreslagna skärpningen av arvs- och förmögenhetsbeskattningen, som kan bedömas medföra kännbara påfrestningar på framför allt de medelstora familjeföretagens likviditet och i motsvarande grad öka deras avkastningskrav. Det förefaller anmärkningsvärt att

dessa aspekter inte beaktats av kapitalsskatteberedningen.

• Gränges-Metallverken

Avslutningsvis skall några exempel nämnas på viktiga eller av olika skäl intressanta fusioner under fjolåret. Den största industrifusionen var utan jämförelse Gränges—Metallverken (Saab—Scania annonserades redan 1968) som erbjuder en provkarta på relevanta och vanliga fusionsmotiv: Köparen strävar efter riskspridning genom breddning av verksamheten men vill utnyttja sitt baskunnande och avlägsnar sig därför inte alltför långt från sitt traditionella verksamhetsområde; samordningsmöjligheter genom gemensam avsättningsmarknad (byggnadsindustrin); behov av vertikal integration i bransch med osäkerhet på råvarusidan (koppar) men svårigheter att med egna medel genomföra en sådan integration. Efter förvärvet av Metallverken har Gränges också köpt in sig i ett kanadensiskt kopparföretag.

En annan stor och på flera sätt intressant fusion var Volvos köp av Olofström, tidigare dotterbolag till Alfa-Laval. Genom förvärvet tryggade Volvo sin långsiktiga försörjning med

Tabell 2

Vägd fusionsaktivitet i industrins huvudbranscher 1969

Sysseisättningen vid förvärvade företag och anläggningar.

Procenttalen inom parentes avser motsvarande prel. data för 1967 resp. 1968.

Industrigren	Svensk köpare		Utländsk köpare		Summa % av branschen
	Antal sysselsatta	% av branschen	Antal sysselsatta	% av branschen	
Gruvindustri	175	1,1 (0; 0)	0	0 (0; 0)	1,1 (0; 0)
Metall- och verkstadsindustri	21 525	4,5 (0,7; 3,4)	1 925	0,4 (0; 0,8)	4,9 (0,7; 4,2)
Jord- och stenindustri	905	2,0 (7,8; 4,9)	0	0 (0; 0,2)	2,0 (7,8; 5,1)
Träindustri	1 450	1,9 (0,4; 1,1)	0	0 (0; 0)	1,9 (0,4; 1,1)
Massa- och pappersindustri	1 515	1,6 (6,3; 1,0)	1 210	1,3 (0; 0)	2,9 (6,3; 1,0)
Grafisk industri	370	0,7 (0; 0)	400	0,7 (0; 0)	1,4 (0; 0)
Livsmedelsindustri	3 585	4,9 (0,6; 2,0)	1 500	0,7 (0,1; 0,5)	5,6 (0,7; 2,5)
Dryckesvaruindustri	50	0,5 (0,6; 0)	0	0 (0; 0)	0,5 (0,6; 0)
Textil- och sömnadsindustri	620	0,6 (1,5; 0,9)	870	0,9 (0; 0,1)	1,5 (1,5; 1,0)
Läder-, hår- och gummivaruind	630	3,5 (5,2; 1,8)	0	0 (5,5; 11,1)	3,5 (10,7; 12,8)
Kemisk o kemisk teknisk ind	1 665	5,5 (7,5; 1,1)	915	3,0 (0; 0)	8,5 (7,5; 1,1)
El-, gas- och vattenverk	30	0,4 (0; 0)	0	0 (0; 0)	0,4 (0; 0)
Byggnadsindustri	3 200	1,3 (8,0; 1,2)	0	0 (0; 0)	1,3 (8,0; 1,2)
Hela industrin	35 720	2,9 (3,0; 2,1)	5 820	0,5 (0,1; 0,5)	3,4 (3,1; 2,6)

Källa: Underlaget till tabell 1

Anm. För ett mindre antal företag har sysselsättningsuppgifter ej varit tillgängliga

karosser samtidigt som Alfa-Laval gjorde sig av med en för företagets verksamhet ganska främmande fågel och fick betydande finansiella resurser för utbyggnad av sina huvudaktiviteter. Efter försäljningen av Olofström har Alfa-Laval redan hunnit med att förvärva ett stort svenskt företag — Zander & Ingeström — och flera utländska företag, bl a i Danmark och USA. Till affären hörde även Cementas köp av Olofströms fabrik i Mörrum för tillverkning av bl a diskbankar och badkar som blev viktiga komplement till Cementa/Ifögruppens byggmaterielsektor. Ungefär samtidigt förvärvade för övrigt Gustavsberg (KF) PLM:s fabrik i Mölntorp som också tillverkar diskbankar, en lämplig komplettering av Gustavsbergs övriga byggmaterielprodukter. Liksom Alfa-Laval inskränkte inte PLM sin fusionsaktivitet till avyttringar. Företaget gjorde även två stora förvärv av utländska emballagetillverkare: Dongen i Holland (glasemballage) och Hastrup, Danmarks största förpackningsindustri (plåt och plast) och liksom PLM samarbetspartner till amerikanska Continental Can. PLM uppges genom dessa köp ha blivit ett av Europas största fristående förpackningsföretag.

• Förändringar i många branscher

Andra stora fusioner under 1969 var Eriksbergs köp av Lindholmen (Johnsonkoncernen), den första större förändringen i varvsindustrins ägarstruktur sedan 1963 då Uddevallavarvet övertogs av Eriksberg och staten; Holmens övertagande av Wargöns skogsindustrirörelse från amerikanska Airco som 1968 förvärvade hela Wargön men endast ville behålla smältverksrörelsen; Stora Kopparbergs köp av Mackmyra Sulfitt AB; Esabs försäljning till Höganäs av sin Bohusfabrik för tillverkning av järnpulver enligt en metod som innebär en väsentlig komplettering av Höganäs tidigare verksamhet inom området; SKF:s köp av Malcus Industri AB; samt Pågens förvärv av Påals Bröd och Svängsta Skorpor varigenom Pågen blev Nordens största icke-kooperativa bageriföretag med 1 400 anställda. Bland avyttringarna till utlandet var Lilla Edets försäljning till holländska KZO-koncernen, Nordsjös (färg) till tyska Bayerkoncernen och Nordiskafilts till amerikanska Albany Felt de största.

Vid sidan av Alfa-Laval och PLM tycks ytterligare några företag under 1969 ha givit fu-

sionen en viktig plats i den mera systematiska och långsiktiga företagspolitiken. Det gäller i första hand Electrolux, STAB och ASJ. ASJ sålde sin entreprenadmaskintillverkning i Arlöv till Bolinder-Munktell och sammanförde sin släpfordonsrörelse i ASJ-Forss AB med Parator till Forss-Parator AB. Dessutom köpte ASJ Svenska Maskinverken från Johnsonkoncernen och etablerade sig, delvis genom förvärv, som konstruktör och tillverkare av motor- och segelbåtar i plast. Genom dessa och andra liknande affärer har ASJ på några få år fått en helt ny företagsprofil.

STAB:s politik har också gått ut på att genom avyttringar och försäljningar koncentrera och expandera sin verksamhet. 1968 års försäljning till KF av Skarwell och Katrinefors fluting- och kräppapperstillverkning följdes i föl av en avyttring till Svenska Philips av företagets elektronikdivision. Samtidigt expanderade STAB sina emballage- och byggmaterieldivisioner genom en rad förvärv, bl a av Skandinaviska Fönsterfabriken, Bröderna Erikssons Mek Snickerifabrik (tidigare SCA) samt ett par västtyska bygg-snickeriföretag.

• Strukturpolitik på nordisk nivå

Electrolux, slutligen, fortsatte i föl sin kända strukturpolitik på nordisk nivå genom köp av ytterligare ett par spisfabriker i Finland och Norge. Dessutom vidgade företaget sina intressen i städmaskinbranschen genom ett engelskt och ett amerikanskt förvärv, gick in som delägare i Vakuumsystem AB för att internationellt marknadsföra ett "miljövänligt" och föga vattenkrävande toalettavloppssystem och träffade flera samarbetsavtal om internationell marknadsföring av produkter som kompletterar Electrolux övriga sortiment.

Dessa exempel — och de är inte unika — visar att förvärv, avyttringar och andra former för samgående på senare år kommit att spela en central roll i flera av våra internationellt inriktade storföretags strategiska långsiktspenning för rationalisering och tillväxt. Ganska säkert kommer denna tendens att förstärkas och spridas till fler företag under 1970-talet. 60-talets slut medförde en ökad flexibilitet i storföretagens struktur som bådär gott för framtiden.